

Ks. dr hab. Waldemar Woźniak, prof. UKSW
*Instytut Psychologii
Wydział Filozofii Chrześcijańskiej
Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie*

Profil psychospołeczny wychowanków zakładów poprawczych w kontekście programowania oddziaływań resocjalizacyjnych

Psychosocial profile of juveniles from youth detention centres in the context of programming of resocialization measures

Abstrakt:

Zakłady poprawcze są miejscami, w których podejmowane są działania w trosce o dobro szczególnej grupy młodzieży, którą stanowią nieletni sprawcy przestępstw. Artykuł niniejszy, wskazuje na ważność tworzenia profilu psychospołecznego wychowanków zakładów poprawczych, gdyż winien on wytyczać kierunki oddziaływania resocjalizacyjno-korekcyjnego. Prezentowana tutaj metaanaliza jest specyficzna, gdyż opiera się nie tylko na przeglądzie literatury, ale wskazuje na możliwość pozyskiwania informacji przy pomocy szczególnej i wymagającej metody badawczej, którą jest obserwacja uczestnicząca, a więc dokonywana podczas wspólnej aktywności, np. sportowo-rekreacyjnej czy turystycznej, badacza z wychowankami zakładu poprawczego. W profilu psychospołecznym tych wychowanków, należy umieścić czynniki ukazywane przez teorie kryminologiczne (biologiczne, socjologiczne, psychologiczne), cechy osobowości na które, wskazują badania psychologiczne prowadzone wśród wychowanków, czynniki ukazywane przez obserwację (zwłaszcza uczestniczącą). Podział polskich zakładów poprawczych wskazuje również na cechy psychospołeczne wychowanków w nich umieszczanych, a dla przykładu można przywołać zakłady resocjalizacyjno-rewalidacyjne.

Słowa kluczowe: zakłady poprawcze, wychowankowie, resocjalizacja, teorie kryminologiczne, testy psychologiczne, obserwacja uczestnicząca

Abstract:

Youth detention centres are places where activities are undertaken to care for the welfare of a particular group of young people who are juvenile offenders. This paper indicates the importance of creating a psychosocial profile of juveniles from youth detention centres as it should set the objectives of the resocialization and correctional measures. The meta-analysis presented in the paper is specific as it is based not only on a literature review, but also indicates the possibility of obtaining information using a particular and demanding research methodology, which is participatory observation, used during joint activity of a researcher with juveniles, e.g. sports, recreation or tourism. The psychosocial profile of these young people should include factors contained in criminological theories (biological, sociological, psychological), personality traits indicated by psychological research conducted among the juveniles, and factors identified through observation (especially participatory observation). The division of Polish youth detention centres also indicates the psychosocial traits of the juveniles, one example being resocialization and rehabilitation facilities.

Key words: youth detentions centres, juveniles, resocialization, criminological theories, psychological tests, participatory observation

Wprowadzenie

Artykuł niniejszy został potraktowany jako swoista meta analiza, odnosząca się do młodzieży dopuszczającej się różnych czynów przestępczych, która to młodzież w praktyce resocjalizacyjnej niejednokrotnie jest określana jako „młodzież przestępcza”. Młodzież ta w Polsce jest umieszczana przede wszystkim w schroniskach dla nieletnich i zakładach poprawczych. Prezentowana tutaj metaanaliza posiada swoją specyfikę, ponieważ nie opiera się ona jedynie na analizie literatury, ale u jej podstaw znajduje się długoletnie doświadczenie autora pochodzące z pracy wśród wychowanków polskich schronisk dla nieletnich i zakładów poprawczych, a doświadczenie to, zostało zdobyte w oparciu o własną aktywność zawodową w tym środowisku, a także na podstawie bardzo wielu rozmów z pracownikami tych ośrodków.

Najważniejszym źródłem informacji o funkcjonowaniu psychicznym wychowanków zakładu poprawczego była obserwacja uczestnicząca, prowadzona wśród tych wychowanków, w czasie licznych wyjazdów turystyczno-rekreacyjnych. Dla wychowanków wyjazdy takie oznaczały przede wszystkim możliwość przebywania w środowisku wolnościowym. Zachowania ich były często ograniczane przez ich umiejętności w zakresie relacji interpersonalnych. Obserwacja ta pozwalała również na poznanie, chociażby w pewnym stopniu, ich zasobów psychospołecznych.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie psychospołecznych czynników charakteryzujących młodzież dopuszczającą się przestępstw. Uwzględnianie tych czynników w procesie resocjalizacji jest warunkiem jej skuteczności.

Młodzież nieprzystosowana społecznie (wykolejona obyczajowo, a nawet przestępczo), nie może być pozostawiona samej sobie, dlatego tak ważne jest programowanie oddziaływań resocjalizacyjnych, profilaktycznych, uwzględniających aktualny stan psychospołeczny każdej z tych młodych osób. Takie działanie będzie niczym innym, jak troską o dobro tej szczególnej młodzieży, a tym dobrem będzie niewątpliwie bezkonfliktowe i prospołeczne funkcjonowanie w środowisku wolnościowym, a więc już po opuszczeniu placówki resocjalizacyjnej – schroniska dla nieletnich czy zakładu poprawczego.

1. Koncepcje przyczyn przestępczości w odniesieniu do profilu psychospołecznego młodzieży „przestępczej”

Koncepcje kryminologiczne wskazują na różne czynniki sprzyjające popełnianiu czynów przestępczych. Generalnie można wyszczególnić trzy grupy takich czynników: biologiczne, społeczne oraz psychologiczne. Czynniki te należy umieścić w profilu psychospołecznym nieletnich sprawców przestępstw, gdyż decydują one nie tylko o przestępczości dorosłych, ale także osób młodocianych, a nawet nieletnich.

Na znaczenie różnych czynników wskazuje J. K. Gierowski (2014) pisząc: „Przestępczość nieletnich od początku XX w. we wszystkich krajach na ogół regulowana jest odrębnymi przepisami prawnymi i rozpatrywana przez odpowiednie sądy. Przepisy te najczęściej wskazują również sytuacje, w których obligatoryjnie zasięga się opinii psychologicznych, a współpraca psychologów z sądami w tej dziedzinie ma bogate, kilkudziesięcioletnie tradycje. Celami ekspertyzy psychologicznej, najogólniej ujmując, są diagnoza nieprzystosowania społecznego, jego uwarunkowań psychospołecznych i biologicznych oraz wskazanie odpowiednich środków resocjalizacyjnych” (tamże, s. 20).

Pierwszą grupę teorii kryminologicznych stanowią koncepcje biologiczne. D. Wójcik (1986) we wprowadzeniu do pierwszej części książki pt. *„Teorie kryminologiczne”*, napisanej wspólnie z K. Ostrowską, pisze tak: „W niniejszej pracy analizując wpływ czynników biologicznych na ukształtowanie się nieprzystosowania społecznego i przestępczości przedstawiono niektóre wyniki badań i problemy związane z rolą czynników genetycznych, a następnie zreferowano badania dotyczące psychopatii, zaburzeń zachowania związanych z organicznym uszkodzeniem ośrodkowego układu nerwowego, badania dotyczące poziomu sprawności umysłowej, zaburzeń endokrynologicznych, biochemicznych, a także badania dotyczące funkcjonowania człowieka w zależności od typu układu nerwowego” (tamże, s. 21). W ten skrótowy sposób D. Wójcik ukazała rodzaje czynników biologicznych, mogących stanowić podstawę wykołajenia społecznego, a nawet przestępczego (tamże). Można jednak poczynić pewne uwagi odnośnie do psychopatii. Dzisiaj, w psychologii raczej nie używa się tego pojęcia, a mówi się o zaburzeniach osobowościowych czy o nieprawidłowej osobowości. Zaburzenia osobowości nie muszą mieć biologicznego podłoża, ale mogą je mieć, a ma to miejsce w przypadku charakteropatii, która oznacza zaburzenia powstałe na podłożu organicznym, a więc będą to zaburzenia trwałe czy względnie trwałe, mogą to być przykładowo uszkodzenia powstałe w oparciu o uzależnienie alkoholowe.

Wiele zachowań przestępczych można uznać za agresję, a więc w tym miejscu, pisząc o biologicznych uwarunkowaniach przestępczości, należy również przywołać teorię instynktu agresji. K. Lorenz (1963, s. 22) pisze: „Agresja, której skutki często są przyrównywane do skutków popędu śmierci, jest takim samym instynktem jak każdy inny i – w warunkach naturalnych – przyczynia się, tak jak inne, do zachowania życia i gatunku”. Agresja instynktowna charakteryzuje przede wszystkim zwierzęta (por. także: Krahé, 2006, s. 33-34). W przypadku sprawców przestępstw, można jednak np. doszukiwać się uruchomienia instynktu walki czy obrony terytorium.

W przypadku czynników biologicznych ważna jest uwaga polskiego kryminologa Stanisława Batawii: „Nie ma takich wrodzonych, chorobliwych stanów psychicznych, ani takich wrodzonych dyspozycji, które musiałyby z nieubłaganą koniecznością wywoływać popełnianie przestępstw” (za: Wójcik, 1986, s. 112).

Drugą grupę teorii kryminologicznych stanowią socjologiczne (społeczne) koncepcje dewiacji (niedostosowania społecznego, przestępczości). W. Woźniak (2015, s. 75-78) prezentuje różne socjologiczne koncepcje przestępczości, które kładą nacisk na rolę

poszczególnych czynników społecznych, do których zaliczają się: niski status społeczno-ekonomiczny rodziny, warunki środowiskowe, przemiany społeczno-gospodarcze w danym kraju i w ogóle wszelkie przemiany cywilizacyjne, stan nudy ułatwiający podejmowanie zachowań w oparciu o czynniki ryzyka, indywidualne doświadczenia ryzykowne (np. wczesny kontakt z alkoholem), stan anomii (stan załamania się struktury kulturowej, rosnące przekonanie o tym, że prawo czy normy moralne nie mają znaczenia społecznego), brak internalizacji obiektywnych wartości społecznych (stan podnormalności), kontakt z przestępczymi wzorami zachowania się, rozluźnienie się więzi społecznych, brak czy niedostateczna kontrola społeczna, proces etykietyzacji (stygmatyzowania, naznaczania).

Trzecia grupa teorii wyjaśniających zachowania przestępcze, to koncepcje psychologiczne (Woźniak, 2015, s. 78-84; por. także: Majchrzyk, 2018, s. 91-106). Koncepcje te, wskazują na takie oto czynniki: popęd (popęd śmierci, agresywność), nierozwiązane kompleksy, niemożność zaspokojenia potrzeb, aprobata zachowań nieprzystosowawczych przez osoby znaczące, wewnętrzne konflikty rozwojowe, stopień odporności na pokusę stania się osobą niedostosowaną społecznie czy nawet przestępcą, cechy osobowościowe, zaburzenia osobowości, syndrom wyuczonej bezradności, rozwój w zakresie odpowiedzialności, moralności, religijności.

Tworząc profil psychospołeczny wychowanków zakładów poprawczych należy odwołać się do teorii niedostosowania społecznego. Na uwagę zasługuje koncepcja nieprzystosowania, autorstwa polskiego pedagoga resocjalizacyjnego Lesława Pytki (1981), który skonstruował SNS – Skalę Nieprzystosowania Społecznego.

Nieprzystosowanie społeczne posiada swoją strukturę i jest zjawiskiem złożonym, sprawiającym trudności w diagnozowaniu (Pytka, 1981; por. także: Ostrowska, 2008, s. 20-25; por. także: Stanik, 2013, s. 456-479; por. także: Marzec, Sarzała, Woźniak, 2018, s. 67-74). L. Pytka (1981, s. 6) przedstawia następującą definicję: „Nieprzystosowanie społeczne wyraża się wadliwym, nieadekwatnym funkcjonowaniem jednostki w przypisanych jej rolach społecznych, a zwłaszcza w roli: dziecka w rodzinie, rówieśnika – kolegi, ucznia w szkole”.

W koncepcji L. Pytki zostały wyszczególnione trzy podstawowe rodzaje nieprzystosowania społecznego – rodzinne, koleżeńskie (rówieśnicze), szkolne, a także trzy inne grupy czynników mogących nasilać jeden lub dwa, a w skrajnych przypadkach wszystkie te trzy rodzaje nieprzystosowania społecznego. Te trzy dodatkowe grupy czynników to: zachowania antyspołeczne (np. kłamstwa, alkoholizowanie się, ucieczki z domu, autoagresja); czynniki biopsychiczne (np. nadpobudliwość psychoruchowa, stereotypia ruchowa, krańcowa nieśmiałość lub lęk, konwulsje czy drgawki); czynniki socjokulturowe (np. nadużywanie alkoholu przez rodziców lub opiekunów, kontakt dziecka ze środowiskiem i podkulturą przestępczą) oraz środki profilaktyczno-korekcyjne (np. środki profilaktyczne zastosowane względem rodziców poprzez ograniczenie czy odebranie władzy rodzicielskiej) (tamże).

W obszarze prawa funkcjonuje zamienne stosowanie terminu „demoralizacja”, zamiast terminu „nieprzystosowanie czy niedostosowanie społeczne” (Kobes, 2017). Przejawami demoralizacji nieletnich są: naruszanie zasad współżycia społecznego, popełnianie czynów zabronionych, systematyczne uchylanie się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego, używanie alkoholu lub innych środków odurzających, uprawianie nierzędu, włóczęgostwo, udział w grupach przestępczych (tamże, s. 96-108).

Koncepcje powyższe ukazują szereg czynników, które niewątpliwie stanowią profil psychospołeczny wychowanków zakładów poprawczych, a co za tym idzie, zachęcają do tworzenia programów resocjalizacyjno-korekcyjnych dostosowanych do kondycji psychofizycznej młodych ludzi umieszczanych w ośrodkach resocjalizacyjnych. Profil psychospołeczny nieprzystosowanej społecznie młodzieży stanowi jedynie ogólne ramy, a tym samym zachętę do pogłębionego poznania poszczególnego przypadku, który stanowi dany wychowanek placówki resocjalizacyjnej, bo takie poznanie umożliwia zastosowanie indywidualnych oddziaływań, a wszystko po to, aby zwiększyć efektywność procesu resocjalizacji.

2. Typologia zakładów poprawczych wskazująca na profil psychospołeczny ich wychowanków

Polskie zakłady poprawcze dla chłopców zostały sprofilowane, co oznacza, że trafia do nich młodzież o określonym profilu psychospołecznym, co z kolei umożliwia wcielenie w życie oddziaływań resocjalizacyjnych dostosowanych do określonej grupy wychowanków. Zanim wychowanek zostanie umieszczony w określonym typie zakładu poprawczego, przebywa pewien czas w schronisku dla nieletnich, który to pobyt, jest między innymi czasem rozpoznania stanu wychowanka, po to, aby został on w ostateczności umieszczony w zakładzie poprawczym określonego rodzaju.

Istnieją dwa rodzaje schronisk dla chłopców – interwencyjne i zwykłe. Do schronisk interwencyjnych trafiają wychowankowie stwarzający duże zagrożenie dla społeczeństwa, czy bezpieczeństwa schroniska zwykłego, a oddziaływanie resocjalizacyjne w nich prowadzone skierowane jest głównie na eliminowanie przyczyn zachowań agresywnych (Woźniak, Ptak, 2005, s. 187).

Polskie zakłady poprawcze zostały podzielone na trzy grupy (Woźniak, Ptak, 2005; por. także: Opora, 2016): zakłady resocjalizacyjne, resocjalizacyjno-rewalidacyjne, resocjalizacyjno-terapeutyczne. Zakłady z pierwszej grupy, to jest zakłady resocjalizacyjne dzielą się na: otwarte (młodzieżowe ośrodki adaptacji społecznej, przebywają w nich wychowankowie odznaczający się postępami w resocjalizacji), półotwarte (są to placówki dla wychowanków typowo nieprzystosowanych społecznie), zamknięte (przebywają w nich m.in. wychowankowie, którzy wielokrotnie uciekali z innych zakładów), o wzmożonym nadzorze wychowawczym (niedostosowanie społeczne wychowanków w nich umieszczanych jest wysokie). Zakłady resocjalizacyjno-rewalidacyjne przeznaczone są dla

nieletnich upośledzonych umysłowo, a do zakładów resocjalizacyjno-terapeutycznych trafiają wychowankowie z zaburzeniami osobowości na tle organicznym i upośledzeniem w stopniu lekkim, a także uzależnieni od środków odurzających i nosiciele wirusa HIV. Do danych, powyższych rodzajów zakładów poprawczych trafiają wychowankowie posiadający pewne wspólne cechy psychospołeczne, co umożliwia programowanie specyficznych oddziaływań korekcyjnych.

Polskie zakłady poprawcze przeznaczone dla dziewcząt nie zostały sprofilowane (zwłaszcza ze względu na ich małą liczbę), co sprawia wiele problemów w programowaniu oddziaływań resocjalizacyjnych. W przypadku dziewcząt nie ma schronisk interwencyjnych, a więc umieszczane są one tylko w schroniskach typu zwykłego.

3. Testy psychologiczne i ich rola w tworzeniu profilu osobowości wychowanków kierowanych do zakładów poprawczych

Testy psychologiczne pozwalają między innymi na poznanie wielu cech osobowości. W przypadku wychowanków zakładów poprawczych, którzy mogą stosować różne manipulacje, badacz musi być szczególnie ostrożny, aby wyniki były niezakłócone. (Badania „internetowe” w zasadzie należy wykluczyć). Najlepiej, gdyby badacz przeprowadzał badania sam, a w szczególnych przypadkach przeprowadzenie badań można zlecić psychologowi pracującemu w zakładzie stanowiącym teren danych badań. Poznanie jak największej ilości cech (wymiarów, czynników) osobowości jest niezmiernie ważne w procesie resocjalizacji, gdyż one wpływają na zachowanie człowieka. W Polsce można by przeprowadzić badania o zasięgu ogólnopolskim, z użyciem wielu testów psychologicznych. Wyniki tych badań, mogłyby stać się realną pomocą w programowaniu oddziaływań resocjalizacyjnych. Takie badania są możliwe do przeprowadzenia, gdyż populacja wychowanków zakładów poprawczych wynosi ponad 1200 osób, a w tych badaniach nie braliby udziału wychowankowie z zakładów rewalidacyjnych, a więc liczba ewentualnych badanych byłaby jeszcze mniejsza.

W. Woźniak (2009) ukazuje znaczenie badań psychologicznych dla poszukiwania efektywnych metod resocjalizacyjnych. W ramach prac Katedry Psychologii Sądowej i Penitencjarnej w Instytucie Psychologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, pod kierunkiem W. Woźniaka, studenci w celu przygotowania prac dyplomowych, m.in. realizują badania psychologiczne w zakładach poprawczych, a wyniki takich wybranych trzech badań zostaną przedstawione poniżej.

A. Pawłowska (2007) przebadła 35 wychowanek zakładu poprawczego, z wykorzystaniem Inwentarza Osobowości NEO-FFI i Arkusza Samopoznania (do badania lęku) R. B. Cattella. Badane wychowanki cechowały się: niepokojem ogólnym (7 sten), niezrównoważeniem emocjonalnym (7 sten), paranoidalną podejrzliwością (8 sten), wysokim napięciem wewnętrznym (8 sten).

B. Kiczowskiak (2018) badaniami objęła 28 wychowanków zakładu poprawczego typu otwartego (określanego jako młodzieżowy ośrodek adaptacji społecznej). Wychowankowie ci stanowili grupę eksperymentalną. W skład grupy kontrolnej weszło 22 uczniów szkół średnich i 6 studentów (razem – 28 osób). W badaniach wykorzystano: Wielowymiarowy Kwestionariusz Samooceny MSEI, Kwestionariusz Postaw Życiowych KPŻ. *Popularność*, jako zmienna w zakresie samooceny, była bardziej nasilona w grupie wychowanków zakładu poprawczego, aniżeli w grupie kontrolnej. W zakresie *pustki egzystencjalnej*, zanotowano interesujący poznawczo wynik, gdyż okazało się, że posiada ona wyższy poziom w grupie kontrolnej, a nie w grupie wychowanków zakładu poprawczego, a taki wynik może wskazywać na efektywność oddziaływań resocjalizacyjnych prowadzonych w zakładzie poprawczym, który stanowił teren badań.

M. Bogusz (2018) badaniami objęła chłopców umieszczonych w policyjnej izbie dziecka (grupa eksperymentalna, N=30). Grupę kontrolną stanowili gimnazjaliści (N=30). W policyjnych izbach dziecka umieszczana jest młodzież również przejawiająca nieprzystosowanie społeczne, w pewnym stopniu posiadająca podobną charakterystykę jak młodzież z zakładów poprawczych i często do tych zakładów w nieodległym czasie trafiająca, a więc wyniki tych badań są też ważne dla podjętego w tym artykule problemu. Zastosowano następujące metody badawcze: Kwestionariusz Osobowości Eysencka EPQ-R, Kwestionariusz Impulsywności IVE. Okazało się, że wychowankowie z policyjnej izby dziecka, charakteryzowali się wyższym poziomem impulsywności, a niższym poziomem ekstrawersji, aniżeli gimnazjaliści.

Wyniki badań psychologicznych bezpośrednio wskazują na cechy tworzące profil osobowościowy wychowanków zakładów poprawczych, ale badania te, winny być odpowiedzialnie zaprojektowane, z uwzględnieniem całej specyfiki wychowanków.

4. Obserwacja uczestnicząca i jej znaczenie w tworzeniu profilu psychospołecznego wychowanków zakładów poprawczych

Wychowankowie zakładów poprawczych są podatni na dokonywanie różnych manipulacji, dlatego w tym środowisku bardzo duże znaczenie jako metoda badawcza ma obserwacja uczestnicząca, kiedy to badacz staje się niejako członkiem grupy, co pozwala na obserwację zachowania członków tej grupy w warunkach naturalnych. Od 1997 r. do dzisiaj aktywność zawodowa autora artykułu między innymi złączona jest z zakładami poprawczymi. Przeprowadzono wiele rozmów z różnymi pracownikami tych zakładów, co wzbogaciło doświadczenie autora z pracy resocjalizacyjnej wśród wychowanków schronisk dla nieletnich i zakładów poprawczych.

Bardzo cenne informacje pochodzą z obserwacji uczestniczącej, kiedy to autor stawał się członkiem grupy, w czasie aktywności turystycznej, sportowo-rekreacyjnej, duszpasterskiej, w latach 1999-2008. Obserwacja uczestnicząca pozwoliła na wniknięcie w problemy wychowanków zakładów poprawczych, a zarazem na formowanie ich profilu

psychospołecznego, który do dzisiaj jest wykorzystywany w podejmowanych przez autora oddziaływaniach resocjalizacyjnych. Informacje pochodzące z obserwacji uczestniczącej są podstawą dla niniejszego artykułu. Stanowiły one podpowiedź w wyborze literatury i w zwróceniu uwagi na czynniki, które należy umieścić w profilu psychospołecznym wychowanków zakładów poprawczych. Z tego względu prezentowaną tutaj metaanalizę (a w zasadzie jedynie zarys tej metaanalizy), określono jako metaanalizę swoistą (specyficzną). Na polu praktyki resocjalizacyjnej wielu wychowawców korzysta często z metody, którą jest obserwacja uczestnicząca, co niewątpliwie przyczynia się do zwiększenia skuteczności podejmowanych przez nich oddziaływań resocjalizacyjno-korekcyjnych.

Obserwacja uczestnicząca doprowadziła autora do wniosku, że dla wychowanków zakładów poprawczych bardzo dużym obciążeniem jest środowisko, w którym się wychowywali, w tym niestety również środowisko rodzinne. W wielu przypadkach, gdyby ci młodzi ludzie nie wzrastali w takim środowisku, nie trafiliby do zakładu poprawczego, który staje się często kolejnym ogniwem w kształtowaniu się wyuczonej bezradności, która niejednokrotnie staje się bezpośrednią przyczyną dokonywania czynów przestępczych, a co za tym idzie – kształtowania się nieprzystosowawczego, a nawet przestępczego stylu życia. Obserwacja uczestnicząca doprowadziła autora do wniosku, że wychowankowie zakładów poprawczych posiadają interesujące poznawczo zasoby psychiczne, które w toku wychowania i socjalizacji pozostały nieodkryte, a w wielu przypadkach wręcz zablokowane.

Obserwacja uczestnicząca potwierdziła istnienie u wychowanków zakładów poprawczych zaburzeń osobowości (por. także: Aleksandrowicz, 1998, s. 118-150) i uleganie przez nich prawom psychologii tłumu (por. także: Le Bon, 2012).

5. Wnioski dla praktyki resocjalizacyjnej

Resocjalizacja ma charakter interdyscyplinarny, a w jej ramach podejmowane są zagadnienia pedagogiczne, psychologiczne, socjologiczne, prawne, psychiatryczne. Można mówić o teorii resocjalizacyjnej, ale przede wszystkim resocjalizacja jest łączona z praktyką, a więc można posłużyć się terminem – resocjalizacja stosowana, aczkolwiek nie ma go w użyciu. Zastosowanie tego terminu nie powinno stwarzać przeszkód, gdyż np. w powszechnym użyciu jest termin – psychologia stosowana.

Teorie resocjalizacyjne, wypracowane prawa i metody w oddziaływaniu resocjalizacyjnym, winny służyć praktyce, którą jest pomoc osobom niedostosowanym społecznie, zarówno dorosłym, jak i nieletnim, którymi są między innymi wychowankowie schronisk dla nieletnich i zakładów poprawczych. Odpowiedzialna pomoc będzie przysparzała dobra, którym w przypadku wychowanków zakładów poprawczych będzie funkcjonowanie prospołeczne, zgodne z normami prawnymi, społecznymi, moralnymi.

Metodyka resocjalizacji ukazuje jej funkcje, zasady, metody. Za podstawowe należy uznać następujące zasady resocjalizacji: akceptacji, pomocy, kształtowania perspektyw, współpracy ze środowiskiem, systematyczności, indywidualizacji. Zasadnicze metody pracy

resocjalizacyjnej odnoszą się do pracy z grupą (socjotechnika), jednostką (psychotechnika), wykorzystywania szeroko rozumianych dóbr kultury (kulturotechnika). Proces resocjalizacyjny winien mieć swoje etapy, które winny być modyfikowane po uwzględnieniu predyspozycji indywidualnych danej osoby (por. Ptak, Woźniak, 2009).

W polskich zakładach poprawczych w oddziaływaniu resocjalizacyjnym dominuje podejście pedagogiczne (kształcenie zawodowe, wykorzystywanie pracy jako metody resocjalizacyjnej, kontakt z kulturą). Dlatego też ranga oddziaływań psychologiczno-terapeutycznych winna być zwiększana. W przestrzeni społecznej, w tym medialnej, funkcjonuje pewien portret nieletnich sprawców przestępstw, który należy uznać za zbyt powierzchowny. Profil psychospołeczny winien być w sposób odpowiedzialny uzupełniany. Pracownicy zakładów poprawczych winni odnosić się do ogólnego profilu psychospołecznego wychowanków tych placówek, ale po to, aby wyznaczał on oddziaływania podejmowane wobec konkretnego wychowanka, w oparciu o resocjalizacyjną zasadę indywidualizacji. W polskich zakładach poprawczych za metodę resocjalizacyjną należy uznać sporządzanie i realizowanie indywidualnego planu resocjalizacji, dostosowanego do zasobów psychospołecznych danego wychowanka, a takie działanie należy ocenić jako właściwe i przysparzające dobra.

W profilu ogólnym wychowanków zakładów poprawczych należy umieścić różnorakie czynniki podawane przez poszczególne teorie kryminologiczne (biologiczne, socjologiczne, psychologiczne), cechy osobowości, na które wskazują badania psychologiczne, czynniki pochodzące z obserwacji (zwłaszcza uczestniczącej). Podział polskich zakładów poprawczych dla chłopców wskazuje też na dane czynniki psychospołeczne.

K. Pospiszyl (1998, s. 150-181) podkreśla potrzebę dostosowywania metod resocjalizacyjnych do cech psychicznych wychowanka. K. Pospiszyl przywołuje typologię Herberta Quaya, która wyszczególnia takie oto typy sprawców przestępstw: nieadekwatny – niedojrzały, neurotyczny – konfliktowy, niezsocjalizowany agresywny albo psychopatyczny, zsocjalizowany w obrębie podkultury. Metody i formy pracy resocjalizacyjnej winny być dostosowane do poszczególnych typów sprawców czynów nieprzystosowawczych i przestępczych (za tamże, s. 175-181).

Profil psychospołeczny wychowanków zakładów poprawczych winien wpływać na programowanie oddziaływań resocjalizacyjnych. Warto w tym miejscu poczynić jeszcze jedną znaczącą uwagę – niewątpliwie dostosowanie form pracy resocjalizacyjnej do cech psychicznych wychowanka jest konieczne dla zwiększenia jej efektywności, ale zarazem nie można pomijać cech psychospołecznych wychowawców.

W tym aspekcie warto przywołać badania przeprowadzone przez P. Klempert (2018). Objęła ona swoimi badaniami 30 mężczyzn pracujących w zakładach dla nieletnich resortu sprawiedliwości, na różnych stanowiskach. Stanowili oni grupę eksperymentalną. Grupę kontrolną stanowiło 30 mężczyzn z innych zawodów – niezwiązanych z edukacją i resocjalizacją. Zakłady dla nieletnich podlegające w Polsce pod resort sprawiedliwości to

zakłady poprawcze i schroniska dla nieletnich. W badaniach zastosowano następujące metody badawcze: Popularny Kwestionariusz Inteligencji Emocjonalnej PKIE, Kwestionariusz Agresji Bussa i Perry'ego. Wyniki badań okazały się korzystne dla mężczyzn pracujących w zakładach dla nieletnich resortu sprawiedliwości, gdyż charakteryzowali się oni wyższym poziomem ogólnej inteligencji emocjonalnej oraz niższym poziomem wrogości, w porównaniu z mężczyznami z grupy kontrolnej. Wynik badań odnoszący się do inteligencji emocjonalnej pracowników placówek resocjalizacyjnych może być dobrą prognozą dla podejmowanych oddziaływań resocjalizacyjno-korekcyjnych.

Bibliografia:

- Aleksandrowicz, J. W. (1998). *Zaburzenia nerwicowe, zaburzenia osobowości i zachowania dorosłych (według ICD – 10). Psychopatologia, diagnostyka, leczenie*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Bogusz, M. (2018). *Wymiary osobowości według Eysencka a impulsywność u młodzieży z policyjnej izby dziecka*. Warszawa: Instytut Psychologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (materiał źródłowy, niepublikowana praca magisterska).
- Gierowski, J. K. (2014). *Prawo i psychologia – główne obszary współpracy w teorii i praktyce*, (w:) *Psychologia sądowa. Wybrane zagadnienia*, M. Szpitalak, K. Kasperek (red.), s. 17-45, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Kickowiak, B. (2018). *Samocena a postawy życiowe u wychowanków młodzieżowego ośrodka adaptacji społecznej*. Warszawa: Instytut Psychologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (materiał źródłowy, niepublikowana praca magisterska).
- Klempert, P. (2018). *Inteligencja emocjonalna i agresja u osób pracujących w zakładach dla nieletnich resortu sprawiedliwości*. Warszawa: Instytut Psychologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (materiał źródłowy, niepublikowana praca magisterska).
- Kobes, P. (2017). *Demoralizacja i przestępczość nieletnich – anatomia zjawiska*, (w:) *Wokół destrukcji i jej zapobiegania – począwszy od holocaustu narodu asyryjskiego*, W. Woźniak (red.), s. 87-109, Łódź: Wydawnictwo Uczelni Nauk Społecznych.
- Krahé, B. (2006). *Agresja*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Le Bon, G. (2012). *Psychologia tłumu. Studium powszechnego umysłu*. Gliwice: Wydawnictwo HELION.
- Lorenz, K. (1963). *Tak zwane zło*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Majchrzyk, Z. (2018). *Psychologia sądowa dorosłych (1976-2016). Teoria i praktyka*. Warszawa: Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna ADAM.
- Marzec, A., Sarzała, D., Woźniak, W. (2018). *Profilaktyka społeczna i resocjalizacja w kontekście psychologicznym*. Warszawa: Ośrodek Wydawniczo-Poligraficzny „SIM”.
- Opora, R. (2016). *Typologia polskich zakładów poprawczych*, (w:) *Psychologia penitencjarna* M. Ciosek, B. Pastwa-Wojciechowska (red.), s. 149-152, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- Ostrowska, K. (2008). *Psychologia resocjalizacyjna. W kierunku nowej specjalności psychologii. Dla studentów psychologii, pedagogiki, resocjalizacji, prawa, pracy socjalnej*. Warszawa: Fraszka Edukacyjna.
- Pawłowska, A. (2007). *Osobowościowe i społeczne uwarunkowania zachowań przestępczych wychowanków zakładu poprawczego*. Warszawa: Instytut Psychologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (materiał źródłowy, niepublikowana praca magisterska).
- Pospiszyl, K. (1998). *Resocjalizacja. Teoretyczne podstawy oraz przykłady programów oddziaływań*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”..
- Ptak, K., Woźniak, W. (2009). Podstawowe zagadnienia metodyki resocjalizacji, (w:) *Materiały do ćwiczeń z metodyki resocjalizacji – aspekt psychologiczny i pedagogiczny*, W. Woźniak (red.), s. 9-21, Olecko – Warszawa: Wydawnictwo Wszechnicy Mazurskiej – Acta Universitatis Masuriensis w Olecku & Wydział Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.
- Pytka, L. (1981). *Skala Nieprzystosowania Społecznego. Podręcznik*. Warszawa: Centralny Ośrodek Metodyczny Poradnictwa Wychowawczo-Zawodowego Ministerstwa Oświaty i Wychowania.
- Stanik, J. M. (2013). *Psychologia sądowa. Podstawy, badania, aplikacje*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Woźniak, W. (2009). Badania psychologiczne jako wyznaczniki poszukiwania skutecznych metod resocjalizacji, (w:) *Materiały do ćwiczeń z metodyki resocjalizacji – aspekt psychologiczny i pedagogiczny*, W. Woźniak (red.), s. 63-67, Olecko – Warszawa: Wydawnictwo Wszechnicy Mazurskiej – Acta Universitatis Masuriensis w Olecku & Wydział Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.
- Woźniak, W. (2015). *Readaptacja sprawców zabójstw ze szczególnym okrucieństwem. W kierunku formowania paradygmatu pracy socjalnej w oddziaływaniu penitencjarnym*. Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku.
- Woźniak, W., Ptak, K. (2005). Resocjalizacja w zakładzie poprawczym i schronisku dla nieletnich, (w:) *Przestępca i skazany nie tracą godności osoby*, W. Woźniak (red.), s. 183-200, Olecko: Wydawnictwo Wszechnicy Mazurskiej – Acta Universitatis Masuriensis.
- Wójcik, D. (1986). Biopsychiczne uwarunkowania nieprzystosowania społecznego i przestępczości, (w:) *Teorie kryminologiczne*, K. Ostrowska, D. Wójcik (red.), s. 13-130, Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.